

Az 1986. évi honismereti táborok tapasztalatai

„... Az emberi lélekbe fektetett hagyomány olyan örök marad, mint maga az ember, habár idők folyamán maga is új létformát ölt, de lényegében nem romlik.”

(Berze Nagy János)

I. A pályázatok benyújtásakor készített programokat, a honismereti táborokról készült beszámolókat, a táborokat látogatók és saját tapasztalataimat összegzem az alábbiakban. A táborok programja igen sokrétű volt, de valamennyi táborban célkitűzésként szerepelt az ön- és társadalmi ismeretek, a társadalmi cselekvőképesség fejlesztése, a nemzetudat erősítése.

Megfelelőnek bizonyult és követendő az a pályázati rendszer, amely szerint a táborok szerveződtek. A táborok feladata — immár hagyományosan — a honismereti munka lehetőségeinek megismertetése a fiatalokkal és a tájegységre jellemző, a hallgatók szakmai képzettségének, érdeklődésének megfelelő honismereti témakörök szerinti gyűjtőmunka. Ahhoz, hogy a tábor a feladatát elvégezze, célját elérje, már jó előre készülni kellett a szervezőknek, tudván azt, hogy a *táborozás csak kiemelkedő eseménye a folyamatos munkának*. Így lehetőség volt arra, hogy magas követelményeket támasszunk, és jelentős mennyiségű ismeretet feltételező programokat állítsunk össze.

A folyamatosságra való törekvés érzékelhető volt a táborok programjában és szerepelt a beszámolóokban is. A táborok előkészítése során a pedagógiai szempontok is érvényesültek, az életkori sajátosságoknak megfelelő, különböző szintű oktatási tervekhez igazodó témaválasztás volt az irányadó. Azért fontos, hogy átgondolt nevelési program készüljön a táborra, mert nem biztos, hogy a helyszínen képesek lesznek megalapozni a különböző témák iránti tartós érdeklődést. Nem elég ugyanis a táborlakókat bevezetni a honismereti munka lehetőségeinek világába, olyan érzelmi kötődés kialakítására van szükség, amely ott is tartja őket.

A táborok minden esetben a helyi hagyományok és igények alapján szerveződtek, számtalan variációját mutatva fel a honismereti tevékenységi formának. Eppen ezért nem szándékunk semmiféle kategorizálás, vagy mechanikus csoportosítás, csupán gondolatébresztő ötletadás céljából felsorolunk néhány témakört: a népi írásbeliség emlékei, a földrajzi nevek gyűjtése, a ragadványnevek gyűjtése, az életmódkutatók, az emberi élet sorsfordulóhoz kötődő szokások, hogyan alakultak át az egykori tanyák, a gyermek és családja, a hiedelemvilág, a növénytermesztés—kertkultúra, a kihalóban lévő foglalkozások, a régi sumás szokások.

Nagyon lényeges, hogy a csoportok jól átgondolt, körülhatárolt területet vizsgáljanak, ne tévedjenek partatlan mederbe. Az adott terület szakirodalmával már jóval a táborozás előtt ismerkedjenek meg, a bibliográfia összeállítása a táborvezetők feladata. Minden táborlakó ismerkedjen meg a táborozás helyének földrajzi adottságaival, történelmével útikönyvekből és azoknál alaposabb irodalomból is. Több táborban különböző területekkel foglalkozó kis csoportok dolgoztak, ezért szerepelt a napirendben, hogy naponta lehetőséget teremtsenek egymás munkájának megismerésére.

A továbbiakban a teljességre való törekvés nélkül lássuk néhány honismereti tábor konkrét tapasztalatait.

A *túrkevei helytörténeti és szociológiai tábor* beszámolójában olvashatjuk: „A városi tanács a belterületi térképének kiosztásával segítette a kutatók tájékozódását. A helytörténészek azzal segítették a munkát, hogy címetek gyűjtöttek össze. Az így összeállított jegyzék lehetővé tette, hogy a kutatók minél hamarabb megtalálják a témájukhoz fontos személyeket — a mozgalom kiemelkedő egyéniségeit, egykori vezetőket, tsz-alapítókat, pásztorokat, iparosokat, volt cselédeket, kereskedőket, vőfélyeket, bábákat stb. A városi könyvtár a tábor idejére helytörténeti pályázatokat, a szolnoki levéltár XVIII—XIX. századi iratokat, jegyzőkönyveket, térképeket, a Verseghy könyvtár a túrkevei újságok mikrofilmjeiből kölcsönzött.

Mindezek megszervezése alapos, lelkiismeretes munkát kíván. A helyi vezetőkkel és a lakossággal való jó kapcsolat kialakítására több példát lehet felsorolni.

A *Karcagi Déryné Művelődési Központ által szervezett honismereti tábor* előadásai nyilvánosak voltak, meghívták a lakosságot, és ez segítette a személyes kapcsolatteremtést. A tábor ajánlást állított össze a várost bemutató diásorozat készítésére. A diafelvételeket az intézmény fotószakköre fogja elkészíteni. Bemutatják a város műemlékeit, köztéri szobrait, népművészetét, csakúgy, mint ipari létesítményeit. Kedves színezte a *Köteleki Általános Iskola honismereti szakköre táborának* az, amikor Csávolyan beöltöztek bunyevác népviseletbe és ezt fényképen megörökítették, csoportosan és egyénileg is.

A helyi emberekkel való jó kapcsolat fontosságáról szinte minden beszámolóban olvashatunk: hol egy idő az asszony mutatta meg régi hímzett ruháit és tanított néhány öltéstechnikai fogást, hol egy kosárfonó, vagy egy fazekas tanította mestersége titkaira az érdeklődő táborozókat. Műhelyekben ismerkedhettek a népi foglalkozások eszközeivel, alapanyagaival, munkafolyamataival, szervezhettek szerszám- és tárgyfelismerő versenyt, csinos munkadarabokat készíthettek, amelyekből jutott az alkalmi kiállításokra és kinekinek emléke is. Végigélhették-játszhatták a summásélet egy-egy mozzanatát, a mátkatal vitelét, a fonóház eseményeit, az esküvőt, a keresztelőt, a farsangi szokásokat stb.

Hogy mindezek megvalósulhassanak, körültekintő szervezőmunkára van szükség.

Az ismeretek nyújtásán és elmélyítésén kívül fontos feladatnak tekintették a táborvezetők az olyan hangulat kialakítását, amely téma iránti érzelmi kötődést segítette, népünk történelmén keresztül erősítette a nemzettudatot. „A mohácsi emlékhely valamennyi táborozó lelkében mély nyomot hagyott. Az eseményeket valamennyien ismerték, mégis más volt ott állni, ahol valamikor Magyarország színe-virága elpusztult. Érezték a tanulságot is, hogy a zarándoklás a vesztesek poraihoz az erőmerítés perceit jelenti, a hitet hazánk, népünk jövőjében, a minden eddiginél emberibb társadalmunkban.” — olvashatjuk az egyik beszámolóban. Hasonlóan meghitt megnyilvánulások közé tartozik az is, amikor az egyik idős, megbetegetett mesemondót a táborozók kis küldöttsége látogatta meg, és kívánt neki mielőbbi gyógyulást.

Láthatták a táborozók az adott tárgyszámban élő emberek életmódját, annak változásait, fordulóit, használati tárgyait, népdalkincsét, hiedelemvilágát, lakáskultúráját, gazdálkodási eszközeit a múlt és a jelen összevetésében akkor is, ha nem ez volt a közvetlen cél. Egy néhány perces beszélgetés, egy-egy jókor feltett kérdés, a pástortüznél—tábortüznél adódó alkalmak, a séták és értekezések adatai lehetőségek jó kihasználása segíti a táborozókat az élményeik feldolgozásában, és erre mindenki sok-sok példát tudna felhozni. A múlt és a jelen együttes vizsgálata, a hagyományok továbbélése, új hagyományok kialakítása a feladatunk. Hogyan lehet egy hagyományos motívumot — legyen az bármilyen tárggyal kapcsolatban — a mai kor ízlésének megfelelően átkomponálni, hogyan lehet úgy új adni, hogy mindig látni, érezni lehessen az eredetit, s az újjáalkotott tárgy magában hordozza a tájegység jellegzetes látásmódját, szerkesztésmódját, motívumait, kistáji sajátosságait — teszik fel a kérdést és igyekeznek rá válaszolni is a *parádi tábor* lakói.

Feltűnő, hogy szinte minden táborban csak a földműveléssel—állattenyésztéssel kapcsolatos szakmában dolgozó emberek életével foglalkoztak. Hasznos lenne — és volt már ilyen kezdeményezés —, hogy a kereskedőkkel, a pedagógusokkal, a polgári családokkal, a kis- és középbirtokosokkal, azok életmódjával is foglalkozzunk.

Külön ki kell emelni két honismereti tábor. Az egyikre Fehérgyarmaton, a másikra a Zsámbéki Tanítóképző Főiskolán került sor.

A fehérgyarmati tábor *honismereti ifjúsági klubok* részére szervezték. „Mindennap más témakör volt napirenden. Az első napon a honismereti mozgalom társadalmi jelentőségéről volt szó, elsősorban arról, hogy a mozgalom közösségi és cselekvő embereket nevel, amelybe az ifjúság széles rétegei kapcsolódhatnak be, s ez a kapcsolat egyben megoldást jelenthet a társadalmi elidegenedés folyamatának fékezéséhez is. A következő három nap témái: gazdasági reform, társadalmi megújulás, nemzettudat. Az előadások fő erénye az információgazdagság és az őszinteség, amit az elsősorban fiatalokból álló hallgatók méltányoltak is.” A táborba kiváló előadókat hívtak meg, az előadások jók voltak, sajnos az előadók nem tudtak a táborban végig részt venni, ezért az előadások után felmerült kérdések, a hallottak alaposabb feldolgozása, megérlelése után sokszor válaszolatlanok maradtak. A jövőben jó lenne, ha az előadók legalább egy-két napot a táborban tölthetnének.

Új kezdeményezés volt a Zsámbékban rendezett tábor is, ahol *tanítóképzős hallgatók* kaptak a tábor befejezte után „B” kategóriás szakkörvezetői képzést. Bizunk abban, hogy azok a fiatalok, akik a táborban részt vettek, megtalálják helyüket a honismereti mozgalomban, kezdeti lelkesedésük csak fokozódik, a tanultakat a gyakorlatban is mielőbb hasznosíthatják. Ehhez kértük és ezúton is kérjük azokat a tapasztaltabb vezetőket, akik a mozgalomban dolgoznak, hogy segítsék elő a fiatal pedagógusok gyors, hatékony bekapcsolódását a szakkörök, klubok munkájába. Kovács József táborvezető segítségével valamennyi megye művelődéspolitikai munkatársa, és az ország valamennyi tanítóképző főiskolája megkapta azoknak a hallgatóknak a nevét, akik „B” kategóriás jogosítványt kaptak.

II. A táborok előkészítéséről és a táborozásról összegeztük tapasztalatainkat, de szólni kell a táborok utóéletéről is.

Elengedhetetlen feladat a táborozási napló vezetése. A táborozási naplót több táborban közösen írták, a táborvezetőség este-éjszaka rövid megbeszélésen értékelte az elmúlt napot, és ez került a naplóba. Ennek két előnye is van. Az egyik: a táborozás ideje alatt is lehet — ha feltétlenül szükséges — módosítani a programon. Gondolunk itt egy váratlan időjárási fordulatra, ami lehetetlenné teszi a terepen végzett munkát. Ekkor kell előállni a rossz idő esetére készített programmal, de az elmaradt programot, ha lehet,

pótolni kell. A táborvezetők szinte minden táborban naponta tartottak szakmai értékelést, értékelték az elmúlt napot és felmérték a másnapi lehetőségeket is, figyelembe véve azokat a körülményeket is, amelyekre előre nem lehet felkészülni.

Ha a tábornak vége, a táborlakók visszakerülnek megszokott családi környezetükbe. Hetek telnek el, míg újra találkoznak, újból és újból átélnek tábori élményeiket, rendszerezik a tanultakat. A táborvezetőknek ehhez is segítséget kell adni. Jó módszer, amit több táborban alkalmaztak: a táborlakók is írtak naplót, feljegyezték élményeiket.

A nyár végén, a tanév elején több helyen megszervezték a táborozók találkozóját. Ez különösen akkor érdekes, ha a táborozók több településről érkeztek, mert a táborban kötődött barátságok ápolását is szolgálja. Megérlelt élményeiket, tapasztalataikat megosztják egymással, és ez szintén a táborozás folytonosságát szolgálja.

A táborvezetők több beszámolóban kérték, hogy a táborozások után ők is találkozhassanak, kicserélhessék tapasztalataikat. Egy-egy ilyen találkozó valóban igen jó lehetőség lenne a honismereti táborok színvonalának, tartalmi sokszínűségének növelésére.

Vecsei József

Falvak évszázadai

A 900 éves Bakonykoppány

Veszprém megye Árpád-kori települései közül Bakonykoppány (1086-ban Cupa, 1230-ban Cuppan) ebben az évben ünnepli első, okiratban történt említésének 900. évfordulóját. A helység neve az Árpád-korban gyakori, ótörök Koppány személynévből ered — jelentése: erős, győzelmes —, méltóságnévként is szerepelt. A szájhagyomány szerint az I. István ellen törő Koppány 998-ban szétvert seregének a Bakonyba menekült katonái azon a helyen (ahol a régészek római- és népvándorláskori település nyomaira is bukkantak) települtek le, és tovább áldoztak pogány isteneiknek.

A község 1548-ig az István király által 1037-ben alapított bakonybéli bencés apátság tulajdona, lakói a rend jobbágysai voltak. IX. Gergely pápa 1230-ban kelt bullája szerint temploma, később, 1393-ban plébániái egyháza, 1478-ban Szent Borbála tiszteletére felszentelt kőtornyú temploma van.

Lakói magyarok. Lovas jobbágyságnak neve a XIII. században: Keca, Dobron, György, Hildek, Halid, Erecs, Futak, Szella, Jutas, Hyllen, Aradocs, Györöd, Mutina, Taja, Tunik és Maglód. Az aratóké: Iván, Pascoba, Szósztó, Raton, Szekeres, Pásztor, Lapó, Tönk, Bakon, Vajad, Szemet, Siket, Szombat és Bynadi. A szabadok névsora: Ponyvádi, Fontojdi, Kozma, Demjén, Bonal, Szorosdi, Györe, Iván, Szenil, Ököldi, Lovadi, Bóna, Sol, Makicza és Ászár. Az apátság épületében a koppányi jobbágyság végezték a házimunkát is. A falu legjelesebb lovasa a XIV. század derekán Pánczél János, aki többször harcolt Nagy Lajos seregében.

Azokból az évszázadokból, amíg Koppány a bakonybéli apátság tulajdona volt csak periratok maradtak ránk, ám ezekben a község életéről csak kevés adat található. Annál többet beszélnek az irások kisebb-nagyobb fosztogatásról, útonállásról, amelyet a Székesfehérvár—Zirc és Pápa közötti úton a kereskedők, vagy a település ellen követtek el. A Koppányban történt fosztogatások gyakoriságára jellemző, hogy az apátság 1429-ben hat, a falu ellen elkövetett sérelmet jegyzett fel. 1542-ben még 31 jobbágyadóra kötelezett lakosa volt. A XVI. század derekán mind az apátságot, mind pedig Koppányt a szomszédai, majd a törökök részéről különösen sok támadás érte. Ennek lett a következménye, hogy az 1550-es évektől, több mint 150 éven keresztül, az 1718-ban bekövetkezett sikeres újratelepítéséig, pusztá.

Területe időközben a zirci cisztercita rend tulajdonába került. Német, morva és horvát nemzetiségű új lakóit a ciszterciták telepítették, az utóbbiak később elnémetesedtek. A település neve immár Bakonykoppány, lakói mind a mai napig megőrizték német anyanyelvüket és nemzetiségi szokásaikat. Római katolikus temploma az 1670-es években teljesen elpusztult. Új templomát a ciszterciák 1730-ban kezdték építeni és 1786-ban — 200 évvel ezelőtt — fejezték be. A II. világháború után a Felvidékről kitelepített magyarok érkeztek a faluba.

A falu különböző származású lakói együtt tisztelegtek a 900. évfordulón. Az ünnepi falugyűlésen, amelyet az Ugodi Községi Közös Tanács, a HNF Bakonykoppányi Bizottsága és a Bakonyalja Mgtts szervezett 1986. december 5-én, az óvoda falán emléktáblát helyeztek el. Az ünnepségen dr. Zákonyi Ferenc történész tartott megemlékezést. A rendezvényt L. Kecskés András együttese, Jancsó Adrián és Faragó Laura műsora zárta.

Az Ugodi Körzeti Általános Iskolában az úttörők István király koráról vetélkedőt rendeztek, a Hazafias Népfront községi aktivái befejezték a falufényképezést, és megkezdték a néprajzi emlékek gyűjtését. Bakonykoppány lakói emlékeznek és emléket állítanak.

Rácz István

Évfordulós ünnepség volt Egyházaskozáron

A Baranya megye északi részén lévő Egyházaskozáron ünnepre gyűlt össze 1986. augusztus 16-án nemcsak a község lakossága, hanem azok az egykori falubeliek is, akik az NSZK-ból érkeztek a nem mindennapi alkalomra. Az evangélikus templom 200 éves évfordulóját ünnepeltük együtt, nagy örömben és békecsendben. Sokan először jöttek vissza azóta, hogy 1947—1948-ban kitelepítették őket.

Ez a vidék már a Római Birodalom korában is lakott volt, a lengyeli kultúra lelőhelye innen csupán 8—12 km-re esik. *Kozár* neve valószínűleg a Kazár nemzetség nevéből ered. Egyházaskozár neve pedig jelzi, hogy itt is épülhetett templom, aminek a kövei tudomásunk szerint bekerültek a most 200 éve épült templom falaiba. A török hódoltságot követő időkben az elpusztult népességű falu neve új lakóiról Räckozár lett. Később a rákok elhúzódtak és átadták helyüket a betelepült németeknek.

A falu a XVIII. században gróf Eszterházy Miklós tulajdona volt. Az első német telepesek az 1720—1756 közötti időben kerültek ide, de nem közvetlenül Németországból, hanem Tolna megyéből (Felsőnána, Kalazná, Kistormás, Györköny, Gyöng) jöttek ide. Első telepesként, és az evangélikus gyülekezet szervezőjeként Johann Heinrich Birkenstock érkezett, aki az Eszterházyakkal is jó kapcsolatban állott. Vele egy időben érkezett Kasper Weiss is Hantról. Megkezdték a házak építését, és újabb német telepeseket hívtak a már említett falvakból. Kedvezményeket kaphattak Eszterházy gróftól, mert 1775-ben már 800 lélek élt a 112 újonnan felépített házban. 9 év múltán már 1156-an voltak. Az evangélikusok akkor még nem gyakorolhatták szabadon vallásukat. A telepesek gyermekeiket a szomszédos Bikalra vitték keresztelni, ahol a róm. kat. anyakönyvekbe került be a nevük. Úrvasoravételre a 20 km-re lévő Kismányokra kellett menniük, ott találták a legközelebbi evangélikus lelkészt. Titokban összejöttek J. H. Birkenstock házában, hogy Isten igéjét hallgassák, de lelkészüik még nem volt. Egy tanító végezte a hitoktatást és az istentiszteletet. Birkenstock kijárta, hogy Kozár 1778-tól a vásárokat tartó falvak közé soroltassék. Ezután többször utazott Budára és Bécsbe, hogy megszerezze a szükséges engedélyeket az evangélikus gyülekezet részére is: szabad vallásyakorlatot, nyilvánosan tartható istentiszteleteket, a lelkészi állás betöltését, egy templom, egy iskola és egy lelkészlakás építési engedélyt. Mikor már remény volt a templom építésére, 1782-ben elkezdődött a gyűjtés. II. József 1781-ben megjelenő Türelmi Rendelete fordulatot jelentett a protestáns vallásuk életében. 1783. szeptember 20-án érkezett meg a királyi rendelet, miszerint a ráckozári evangélikus gyülekezet templomot építhet magának, igaz, torony és utána nyíló főbejárattal nélkül. A következő napon megérkezett a gyülekezet első lelkésze: Michael Murman Kővágóörsről. 1783. szeptember 21-én került sor a lelkész beiktatására és a templom alapkövének letételére. Olyan reménységgel építették a templomot, hogy ha az engedély megérkezik, főbejárattal és tornyot is lehessen rá húzni. 1785-ben készült el a templom, és 1786-ban már a torony is ráépíthető. 1787-ben 2 harang került fel a toronyba, és 1787. június 24-én Nagy István, sárszentlőrinci esperes vezetésével felszentelték a templomot. A gyülekezet adományaiból és Eszterházy gróf támogatásával felépült templom a falu központja lett. Egy év múlva meghalt első lelkészüik, őt követte Bene József, akit Apátiból hívtak ide, az ő szolgálata alatt következett be a falu egyik nagy tragédiája. 1800. szeptember 9-én hatalmas tűzvész támadt a faluban: az ortodox lelkészlakástól indulva terjedt a nádetős házakon, pillanatok alatt lángokban állt az evangélikus parókia és a templom is. A lángok martaléka lett 97 lakóház a melléképületekkel és a 2 iskola is. Az aszályos, jégveréses nyár végén bekövetkezett tűzvész következtében a faluban igen sokan meghaltak, Bene lelkész szeptember 10-től december 31-ig 79 halottat temetett el. Nagyon sokan tett azzal, hogy az elszegényedett embereket pásztortolta, a templom nélküli gyülekezetet talpra állította, ezért őt és feleségét a templomban, az oltár előtti térben temették el. 44 évig szolgált hűségesen a gyülekezetben. Mire a parókiát és a templomot teljesen rendbe hozták, már 1819-et irtak. 1814-ben lett kész egy kétmanuális orgona, amit mind a mai napig használnak, és 1819-től működik a toronyóra is. A gyülekezet lelkésze 1812-től Hatos István lett, aki 52 évig végezte itt szolgálatát. Sírja is ott van a kozári temetőben. Most hoztuk rendbe az évforduló tiszteletére, akárcsak utódját, Guggenberger Jánosét is, aki 1865-től 1901-ig volt a gyülekezet lelkésze. Az ő ideje alatt került sor 1869-ben a templom első nagyobb renoválására. Räckozár szülötte, Wagner Ádám lett a következő lelkész: 1901-től 30 éven keresztül végezte a szolgálatát.

Az első világháborúban gyülekezetünkblől 38-an elesetek, rájuk emlékezve a temetőben 38 db fenyőfát ültettek. A következő lelkész: Földes (Fuchs) János ideje alatt (1931—1950) három nagyobb esemény is megzavarta a gyülekezetet. 1936-ban életveszélyessé vált a templom, mivel a nehéz tetőszerkezet kezdte szétromolni a falakat. Alig erősítették meg az épületet, a politikai helyzet kezdett súlyosbodni, elkezdődött a második világháború. Mire vége lett, sok férfi hadifogságban maradt, az asszonyok közül is kényszermunkára vitték azokat, akik 1914. és 1926. között születtek és nem volt 3 évesnél kisebb gyermekük. Így jutott ki a faluból kb. 70 asszony és lány 1945 januárjában. Közben a potsdami határozatok értelmében megindult a németek kitelepítése is: 1947. augusztus 20-án és 1948 májusában 140 családnak, azaz 900 embernek kellett távoznia. Helyüket a faluban a Moldovából menekült csángómagyarak foglalták el. Az itmaradt német anyanyelvű embereknek nehéz volt megszokni, hogy ezután minden hivatalos helyen

magyarul beszéljenek. Az idős asszonyok közül még mindig vannak olyanok, akik alig tudnak valamit magyarul.

Földes János lelkész 1950 karácsonyán hirtelen meghalt. 1951-től 1971-ig Tihanyi János végezte tovább a lelkézi szolgálatot. Az ő idejében a templomot belül rendbe hozták, kifestették a falakat, megerősítették a templompadokat. 1971-től 1981-ig Lorz Tibor lelkész került a gyülekezet élére, ők már tervezgették a templom 200 éves jubileumával kapcsolatos teendőket. 1981-től a gyülekezet lelkésze Koskai Erzsébet, az ő idejében zajlott le a következő renoválás: a falakat kívül-belül újra kellett vakolni és festeni, helyrehozták a képeket, felújították a padlót és a lépcsőket. A toronyban új gerendát állítottak a korhadt helyébe, s a toronysüveget is kijavították.

Igy érkeztünk el többéves gyűjtés, társadalmi és szakmunka után a templom alapításának 200 éves évfordulójához. Nemcsak a gyülekezet, de az egész falu készült erre az ünnepségre. Az utcákon folyt a takarítás és a parkosítás, a házakat rendbe hozták, készültek a vendégek fogadására. Az Egyházasközpári Haladás Tsz dolgozói többször is segítségünkre jöttek a különféle munkákban. Ugyanígy a nagyközségi tanács részéről minden támogatást megkaptunk az ünnepség érdekében, az általános iskola szálláshelyet és asztalokat adott a vendégek számára.

Németországi vendégeink 1986. augusztus 14-én érkeztek meg részben autóbusszal, részben pedig saját autókkal. Harangszóval köszöntöttük a vendégeket, s ez rendkívül megható volt, hiszen ugyanezzel a harangszóval búcsúztattuk őket 38 évvel ezelőtt. A viszontlátás öröme mindkét részről feljethetetlen volt: figyelték és fürkészték egymás arcát azok, akik azóta nem találkoztak, örömmel fedezték fel az újabb nemzedékben a szülők ismerős vonásait.

Nem csak a volt kozáriak jöttek el, elkísérték őket az ottani szomszédok, gyülekezeti tagok, tanácsi dolgozók is és egy csupa fiatalokból álló, 27 tagú fúvószenekar. Az ünnepségre érkezett vendégek számát (németek, osztrákok, Magyarországon élők) 5—600-ra becsülöm. A vendégek legnagyobbbrzt rokonoknál, ismerősöknél találtak maguknak szállást, egy részük szállodában lakott, a fúvószenekar pedig az iskola napközi otthonában. Érkeztetésükről a termelősövetkezet konyhája gondoskodott, kellemesen érezhették magukat ott is.

Augusztus 15-én került sor az új, kulturális műsorok szervezésére is kitűnően használható tornaterem felavatására. Weisz Péter, az Egyházasközpári Közös Községi Tanács tanácselnöke és a Hazafias Népfront községi bizottságának elnöke átadta a kitüntetések, elismerések a tornaterem építésében végzett munkáért. A helyi csángó népdalkör műsorral szórakoztatta a közönséget, de fellépett a magyaregregyi ének-és tánckar is. Este bállal avatták fel a hatalmas termet.

Augusztus 16-án már 9 órára megtelt a templom, bár csak 10 órakor kezdődött el az istentisztelet. A kívülrekedtek számára hangszórokat szereltek fel, úgyhogy szinte az egész faluban lehetett hallani a templomban zajló eseményeket. Súlyom Károly esperes, püspökhelyettes végezte a templomszentelési ünnepséget (magyarul), Lackner Aladár gyónki lelkész németül prédikált, Koskai Erzsébet lelkész nő pedig mindkét nyelven ismertette a templom történetét, a renoválást és halálját fejezte ki azoknak, akik ehhez adományaikkal vagy munkájukkal hozzájárultak. Köszöntések hangzottak el a németországi Gerlingenből érkezett (ahol a legtöbb kozári él) és Magyarországon élő kozáriaktól.

Délután az előző napon felavatott tornateremben köszöntötte egymást Egyházasközpári tanácselnöke és Gerlingen város polgármestere. Ezután a Mázaszászvárról érkezett általános iskolás gyermekek német nyelvű műsora következett, majd mecseknapdás — ugyancsak német — táncokban és énekekben gyönyörködhattunk. Közben az összegyűlt közönséget is énekre bírták, különösen a régi, kedves dalok feléneklésével. A német fúvosok itt is játszottak és népdalokat énekeltek a kozári asszonyok is.

Augusztus 17-én, vasárnap, ismét összegyűltünk a templomban, hogy az újonnan felszentelt templomot használata vegyük. Minden ülőhely megtelt, s minden arcról azt lehetett leolvasni; itt most újra otthon vagyunk. Ez a mi templomunk marad, amíg élünk, még ha távol vagyunk is tőle.

Koskai Erzsébet

Falutörténeti nap Földeákon

Gyakran előfordult hazánk történetében, hogy a természeti katasztrófák és a pusztító háborúk arra kényszerítették egy-egy község lakosait, hogy elhagyják őscik lakhelyét és biztonságosabb vidéken telepedjenek le. Így járt a Csanád megyei kis falu, Földeák lakossága is. A Tisza 1845-ös áradása lehetetlen életviszonyokat teremtett a faluban, s emiatt a község úgy határozott, hogy védettebb helyre telepszik át. Az átköltözésbe a falu földesura is beleegyezett. Így alakult meg az új település 1846-ban, amelyet a régi névvel megegyezően Földeáknak kereszteltek el. A lakosok egy része nem vett részt a költözésben, hanem régi lakhelyén élt továbbra is, amelyet ezután Óföldeáknak neveztek.

Ezt a kerek évfordulót a megye és a községek illetékes szervei méltóképpen kívánták megünnepelni. Ezért rendeztek meg a Csongrád megyei levéltári napok keretében egy *falutörténeti napot*, amely a községek múltját és jelenét volt hivatott bemutatni. Újszerű esemény volt ez. Újszerű, hiszen a Csongrád Megyei Levéltár a levéltári napokon még sohasem rendezett tudományos előadássorozatot falun. Fokozott kíváncsisággal várt esemény volt, mivel tapasztalatok hiányában nem ismertük a nagyközönség és a helyi lakosság reagálását az ilyen jellegű rendezvényekre. A községek lakosságának érdeklődése azonban minden várakozásunkat fölülmúlta.

A levéltári napok előadásait ritkán hallotta ennyi ember, mint e két községben. A sikernek nyilvánvalóan több összetevője, oka volt. A jó szervezés és a színvonalas előadásokon kívül szerepet játszott benne az esemény kuriozitása, megrendezésének első alkalma. Természetesen fontos társadalmi tényezője is volt a rendezvény sikerének. A falvak történelme, az évszázados küzdelem a természet és az árvizek ellen rendkívüli mértékben megnövelték a lakosság összetartását. Sok volt az olyan gond, ami a parasztokat arra kényszerítette, hogy az anyagi eszközök és a társadalmi segítség hiányában ezeket közös erővel oldják meg. A folytonos harc, amelyben a községek öregebb lakosai maguk is részt vettek, a történelmi múlt megismerése iránti érzékenységet nagymértékben megnövelte. Bármennyi hátrányos hatás is érte ezeket a kis településeket az utóbbi évtizedekben, úgy tűnik, a történelem iránti fogékonyság szinte semmit sem csökkent.

Egy szó mint száz, igen nagy érdeklődés mellett került sor a falutörténeti napra. Külön örömet szerzett a kívülállóknak az, hogy a hallgatók sorában felfedezhette az ifjúság képviselőit is. Természetesen a megye helytörténetzei is nagy számban képviseltették magukat. A falutörténeti nap programja Óföldréteken kezdődött október 17-én. A község képviselőjének üdvözlő szavai után dr. Blazovich László megyei levéltárigazgató elnökletével megkezdődött a konferencia. Az első előadást Gilicz János levéltáros, a Csongrád Megyei Levéltár Makói Fiókleveletárának munkatársa tartotta. Ismertette a falu történetét és az áttelepülés körülményeit. Beszámolt azokról a vitákról, amelyek az áttelepedéssel kapcsolatban alakultak ki a falu lakosai között és azokról a feltételekről, amelyeket a földesúr támasztott a községgel szemben ezzel az elköltözéssel. Megtudhattuk, hogy pontosan mekkora károkat okozott az 1845-ös áradás, majd részletesen esetelte, hogy az áttelepülők milyen hősies munkát végeztek az új község megteremtésében és a biztonságos életkörülmények kialakításában.

Vigh Zoltán fiókleveletár-igazgató előadásában sok új adatot szolgáltatott a Návay család történetével kapcsolatban. Ez a nemesi család volt az ünneplő falvak földesura. Kiemelten foglalkozott Návay Lajos 1892-től vezetett naplójával, amely a közeljövőben nyomtatásban is megjelenik. Vigh Zoltán tanulmánya alapján pontosabb képet alkothatunk erről a családról és tevékenységéről.

Az óföldréai délelőtti harmadik előadását Kiss Gyula nyugalmazott erdőmérnök tartotta: a jelenleg öt-hektáros Kornél-liget kialakulásáról, múltjáról, jelenéről és jövőjéről beszélt. Véggkövetkeztetése: a csaknem százéves park ápolásra, védelemre szorul.

Az előadásokat hozzászólások követték. Ennek során Hajdú András erdőfelügyelő, a Kecskeméti Erdőfelügyelőség szegedi körzeti köztitára munkatársa felajánlotta szakmai és a lehetőségéhez képest anyagi segítségét. Eszerint a Kornél-ligetet felújítják és eredeti állapotba visszaállítják. Az emlékülés résztvevői megtekintették a község XIII. században épült templomát, Bugár Mészáros Károlynak, az Országos Műemléki Felügyelőség munkatársának szakszerű kalauzolásával. Bugár Mészáros ismertette a Felügyelőségnek a templom restaurálására vonatkozó terveit.

A délutáni program Földréteken folytatódott egy kiállítás megnyitásával és megtekintésével. A tárlatot a Földrétekkel kapcsolatban álló festők munkáiból rendezték, valamint helyet kaptak azok a használati tárgyak, amelyekre a néprajzi szakemberek gyűjtöttek a megye községeiben. A kiállítást Oltvai Ferenc nyugalmazott levéltárigazgató nyitotta meg. Ezt követően került sor a délutáni előadásokra. Először dr. Szántó Imre egyetemi tanár szép szavai hangzottak el a hazafiságról és az internacionalizmusról. Azután Tasi József irodalomtörténész számolt be a magyarországi József Attila-kutatásokról, részletesen bemutatva a proletárokhoz Földrétekhez fűződő kapcsolatait. Végeztél Weber Mátyas, a községi pártbizottság titkára beszélt a község népességének alakulásáról, a település népességmegtartó erejéről és vázolta az ezzel kapcsolatos feladatokat.

Farkas Csaba

A helytörténetírás száz éve Abonyban

1. Több mint száz éve (1884), hogy a Pest megyei Abonyban helyi lap jelent meg, jelezve ezzel is, hogy a lakosság igényli a tájékoztatást városa eseményeiről, és — nyugodtan mondhatjuk — múltjáról is. Az 1885-ös évben történt, hogy „Lauka György, a rövidéletű helybeli lap szerkesztője ajánlatot tett a város monográfiájának megírására. A város ezúttal nem ohajtott ebbe belebocsátkozni.”

Az idézet Abonyi Lajos (Márton Ferenc) 1896-ban írt vaskos monográfiájából való. Mindebből arra lehetne következtetni, hogy Lauka volt városunk története megírásának nemző atyja, Abonyi Lajos pedig maga a szülő. Viszont éppen Márton monográfiájának Függelékében található egy levél, amit az író, Tömösközy József helybeli református leányiskolai rektornak írt, ebben a többi között ez áll: „Égész meglepőde olvasom sorait, melyekben arról értesít, hogy a napokban valamely tekintélyes egyén az ön és Banka László úr által kiadott kis földrajzhoz és általam szolgáltatott és Abony város múltjára vonatkozó adatokról úgy nyilatkozott volna —, hogy azok a reformátusoknak kedveznek s legalább is kétések.”

Tehát a Banka-Tömösközy féle kis földrajz könyv az első, ami helytörténeti vonatkozásokat is közölt, Márton készülő monográfiájának adataiból is merítve. Sajnos ennek a helyi kiadású kis tankönyvnek

egyetlen példánya sem maradt fent, sem magánygyűjteményben, sem közkönyvtárban. De még ezután sem léphetett be Márton Ferenc a sorba, hiszen ismét ő maga írja: „Az izraeliták köztiszteletben álló jeles, fiatal rabbija, dr. Vajda Béla, a millennium alkalmából a helybeli izraelita Chevra Kadisa 125 éves fennállása megünneplésére megírta az abonyi zsidók polgári és egyházi történetét, mely szépen kidolgozott becses munkát az izr. hitközösség nagy aldozatköszséggel díszes kiadásban közrebozsátott.”

Márton Ferenc nem volt ily szerencsés. Monográfiájában a város súlyos pénzügyi helyzetére, a rengeteg befektetésre vonatkozóan azt írja ugyan, hogy „ezen befektetéseken felül még azt is meg tudta takarítani, hogy Abony városának ezen történetét a város levéltára és majdan kiadás végett tulajdonul megszerezte” de 1898-ban elhunyt, így sohasem tudta meg, hogy a hitközösségnek több pénze volt, mint a városnak. Nagy műve sohasem jelent meg. Néhány kéziratoss példány maradt az utókorra; egy-egy a város, az Abonyi Lajos Falumúzeum, dr. Ágyiné Galánthai Balogh Edit és a Temesközy család tulajdonában.

Dr. *Bencez János*, a pécsi Asztalos János Kollégium igazgatója, *Sötér István* tanácsára doktori értekezése témájául az elfelejtett *Abonyi Lajos* író választotta. Tőle tudjuk, Márton Ferenc kedélybeteg volt, rögeszméjévé vált, hogy ő is 65 éves korában hal meg, mint édesapja — ami be is következett; *Abonyi Lajos* író pedig családóttá vált. Búsomorságából a szintén Abonyi Ágai Adolf rázta fel, aki arra biztatta, hogy — s erre a várostól is biztatást kapott — írja meg Abony város történetét. Így született meg a község helytörténetírásának alapvető műve, nélkülözhetetlen forrása.

Márton Ferenc halála után évekig nem nyúlt senki tollhoz, ha csak nem tekintjük helytörténetírási forrásnak Temesközy Gerzson 1898-ban alapított és két évtizedig élő hetilapját, az Abony-t. Temesközy Gerzson volt az, aki — valószínűleg a millennium hatására divatba jött évforduló-ünneplések sorában — kiadta a helyi Ipartestület gondozásában az abonyi ipartestület 25 évének történetét, 1910-ben.

Őt *Kiss Ferenc* tanító követte Földrajz című tankönyvével 1913-ban, amit így utólag az említett „kis Földrajz” epigonjának tekinthetnénk, megjegyezve, hogy nagyon okosan, a mait is túlszárnyaló pedagógiai érzékkel megírt könyvecskéről van szó. Ezt a helyi és általános földrajzi, történelmi ismereteket tanító tankönyvet még Trianon után is használták az abonyi elemi iskolákban, amit onnan tudunk, hogy a 76 oldalas könyvecskében éppen az utolsó oldalon az alábbi, fekete tintával írt bejegyzés olvasható: „Az ország feje a király. Sajnos most országunk nagy részét idegen népek tartják megszállva, s országunkat szomorúan Csonka-Magyarországnak nevezzzük, de Isten segítségével, szorgalmunkkal és erőnkkel nemsokára ismét Nagy-Magyarország gyermekei leszünk, mert illúzióink nem veszhet el.”

Illúziókban ringatták magukat azok is, akik a Trianon utáni helyi lapokat szerkesztették. A múltba nemigen néztek az Abony és Vidéke, majd az Abony és Környéke csinálói, a jövőt (Szebb jövőt!) színezték, sőt akadt valaki, aki a korszak új divatja, a nemzeti szocializmus szellemében ragadott tollat. *Sédy-Lengyel Részó* abonyi kaplán 1944-ben megjelent kis tanulmányában vallási, faji és társadalmi kérdéseket feszegetett igen naív és átlátszó módon. Ez volt a polgári korszak utolsó helytörténeti kiadványa.

2. Két évtizednyi csendet tört meg rövid időre (1959—1960) a megyei hírlap ceglédi mutációjában keddi napokon megjelent egyoldalú *Abony és Környéke*. Ebben időnként rövid, helytörténeti vonatkozású írások is helyet kaptak, jelezve, hogy a lakosság ismét igényelné múltjának megismerését.

A szörvénysan megjelenő kiadványok után 1963-ban következett a nagy fordulat; egyszerre két munka is megjelent. Egy irodalmi vonatkozású doktori értekezés ugyan nem tekinthető helytörténeti munkának, Abonyi Lajos élete azonban annyira egybenőtt városával, hogy Bencez dr. említett értekezését alapvető forrásmunkának kell tekinteni. Ez az értekezés az év augusztusában készült el, ezt megelőzően *Temesközy István* (aki már 1960-ban megírta Abony Kéziratban maradt vaskos történetét) útjára bocsátotta Opera Stephani Temesközy ad historiam oppidi Abonyi pertinentia — eddig hat kötetet jelent meg — sorozatának első kötetét, Abony mérgei cigánytelepéről írt monográfiái tanulmányát.

1963 májusa tehát újabb mérőföldkő a helytörténetírásban, s a következő húsz évben szinte nincs olyan esztendő, hogy ne születne valami helytörténeti munka. Temesközy Győre Pál, a vb. titkára, az Abonyi Lajos Falumúzeum megalapítója követte szintén egy sorozat — Tanulmány Abony történetéhez — I. kötetével, 1965-ben. Őt Balogh Sándor követte, akit Abonyba Töszegről választott meg a református egyház lelkipásztoraül, s aki már Töszegen is írt helytörténeti tanulmányokat. Abonyban ő is sorozattal kezdte, az Abonyi parasztkronikák I. kötetével, 1966-ban.

1970-ig egymást követték a *Balogh, Győre, Temesközy* kiadványok, s az egyik könyvhöz társszerzőül dr. *Keszei Gyulával* ők négyen *helytörténetírási klubot* alakítottak. Hosszú években keresztül hétfő esténként összeültek a város múltjáról tanakodni. Sok tanulmány került ki a kezükből.

Az 1960-as évek közepén egy „kivüálló” is belépett a sorba, *Skultéty Sándor* tanár, aki a Gerje-Perje Vizszabályozó Társaság történetét írta meg 1967-ben. Az évtized utolsó helytörténeti munkáját *Szekeress Zsuzsa* készítette el, 1970-ben. Ő a helyi gimnázium helytörténeti szakkörének diák munkatársa volt.

Az évtized közepén örvendetes jelenség bontakozott ki: egyre több diák, főiskolai hallgató választotta dolgozata témájául Abonyt. A sort *Győriné Kovács Irma* nyitotta meg az 1960-as évek legelején, őt több követették, így *Bárány Pál, Drávcay Józsefné, Tamási Mária* stb. Az 1970-es évek elején *Fehér Jánosné* tanárnő jelentkezett Az 1945-ös földreform Abonyban című tanulmányával, s ezzel megindult a helytörténeti írók áradata. Az időközben megnyílt múzeum is lelkesítően hatott a szerzőkre.

A „nagyok” vaskos könyvei mellé (ők többnyire a megyei és országos helytörténeti és néprajzi gyűjtőpályázat részére dolgoztak, s minden tanulmányuk díjnyertes) 20—50 lapos kis tanulmányok kerültek a múzeum gyűjteményébe különböző foglalkozási ágakban dolgozók tollából. Az előbbieket sorát *ifj. Bárány Pál* folytatta Az eszöztető- és öntözőberendezések karbantartása és árolása című szakdolgozatával. A volt Kinizsi Pál Gimnázium helytörténeti szakköre pedig — évekig Lőrincz Andrásné vezette — 1970-ben je-

lentkezett először *Szekeress Zsuzsa* A néphatalom alakulása és intézményei a tanácstörvény megszületéséig Abonyban (1944—1950) című dolgozatával. Közben Györe Pál szervezésében *krónikaíró brigád* alakult, évről évre megjelenő kiadványaik szinte napról napra rögzítik az eseményeket. Györe Pál szerkesztésében 1984 márciusában már megjelent egy új sorozat — a Múzeumi Hirmondó — első kötete és feldolgozták az 1896-ban született id. Temesközy István emlékiratait.

Ez az áttekintés nem törekedett teljességre, célja az, hogy érzékeltesse: az elmúlt száz, illetve az utóbbi húsz esztendő alatt mennyien viselték és viselik szívükön Abony múltját.

Tömököszy István

A IV. magyar névtudományi konferencia

Pais Dezső születésének 100. évfordulója alkalmából a Magyar Nyelvtudományi Társaság és Zalaegerszeg Város Tanácsa 1986. október 8—10. között Zalaegerszegen rendezte meg a magyarországi névtudomány IV. konferenciáját. A nagy nyelvtudós szülővárosa adott otthont a rendezvénynek, az a város, amely már életében diszpolgársággal tüntette ki a fővárosban tevékenykedő Pais professzor urat; azt a Pais Dezsőt, aki tősgyökeres pesti emberként is mindig büszkén vallotta magát Zalaegerszeginek.

Most a 100. évforduló újabb megemlékezésekre adott alkalmat. A névtudományi konferencia ünnepi, megnyitói előadása is róla szólt. Hadrovics László akadémikus emlékezett Pais Dezsőre, az elnöklő Benkő Loránd a Nyelvtudományi Társasággal való kapcsolatát elevenítette fel, Hajdú Péter pedig akadémikusi tevékenységét méltatta. Zala megye kapcsolata a nyelvtudománnyal Pais professzor úr halála után sem szakadt meg, amit nemcsak a most megjelent Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás című kötet bizonyít, hanem az is, hogy a megye vezetősége Pais Dezső-emlékérmet alapított a névtudomány területén kiváló eredményeket elért kutatók számára. Igen nagy egyetértést és elismerést váltott ki a jelenlevők körében, amikor Újvári Sándor a megyei tanács elnöke a konferencia megnyitóján az emlékérmeket első ízben az erdélyi magyar tudományos élet kiemelkedő egyéniségének, a névkutatásban is halhatatlan érdemeket szerzett tudósának, Szabó T. Attilának nyújtotta át. Külön öröm volt mindannyiunk számára, hogy Szabó T. Attila néhány nappal operációja után leutazott Zalaegerszegrre, ott lehetett körünkben, és személyesen vette át a neki adományozott emlékérmeket.

Pais Dezső ünneplésének sora azonban ezzel még nem ért véget. Zalaegerszeg új városnegyedében, a nevét viselő landorhegyi általános iskolában bensőséges ünnepség keretében Kustos Lajos, a városi tanács elnöke leleplezte Pais Dezső mellszobrát, ércbe öntött példaként állítva őt a mai fiatalság elé. A konferencia záróülésén Keresztury Dezső írását olvasták föl Tosu tanár úrról, Tolnai Gábor akadémikus pedig szintén személyes emlékeket elevenített föl az együttétükről, találkozásairól az egyetem folyosóján. Pais tanár úr alakját, sajátos szögletes mozdulatait a vitatővászonon is élénk varázsolta Erdélyi Zsuzsanna, akinek családi körében gyakori vendég volt a magányosan élő professzor. Erdélyi Zsuzsanna férje, Dobozy Elemér volt a kezelőorvosa, aki névnapok, születésnapok alkalmával baráti összejövetelre hívta meg lakására a nyelvészet, az irodalom és a néprajz jeles képviselőit. Ezeket a meghitt hangulatú együttléteket mozgóképeken is megörökítették.

A IV. magyar tudományi konferencia minden eddigig fölülmúlt a résztvevők számát és az előadásokat illetően. Több mint 170-en jöttek el Zalaegerszegrre, nagyrészt természetesen Magyarországról, de néhány magyar névtanós jelen volt a szomszédos országokból is. Az előadások száma meghaladta a százat. A plenáris előadások sorát Soltész Katalin nyitotta meg, aki a névkutatás és a névkultúra összefüggéseit világlátta meg. Kiss Lajos az európai névtudomány utóbbi másfél évtizedét foglalta össze, Ördög Ferenc a földrajzi nevek, Hajdú Mihály pedig a személynevek és az egyéb tulajdonnevek kutatásáról számolt be.

Ahhoz, hogy mindenki szóhoz jusson, szekciókat kellett szerveznünk. Legtöbbször a helynevekről tartottak előadást, párhuzamosan két szekcióban is e témakör kérdései kerültek terítékre. A történeti helynévkutatás, a névetimológia területén néhány új elképzelést hallottunk (Balázs János: Régi magyar helynévtípusok: Levédia—Löd, Küküllő—Somló és Benkő Lóránd: Dés). Élénk vitát váltottak ki a mai helynevek problémáiról szóló előadások is (Király Lajos: A névpusztulás okai és a megőrzés lehetőségei a hivatalos helynévhasználatban és Virágh Ferenc: A termelőszövetkezeti táblanévadás a történettudomány nézőpontjából.)

A személynevek szekciójában szintén a történeti és a mai névhasználat kérdéseit elemezték az előadók. visszanyúltak egészen az Árpád-korig (Fehértói Katalin: Az Árpád-kori névnyelvtudomány vitás kérdései), vagy pedig mai vonatkozásban a névdvát, a ragadványnevek és a keresztnévek típusait rendszereztek. Kevesebb, de annál tartalmasabb előadás hangzott el a névtudomány általános kérdéseiről (Deme László: Névtudomány és névtartozékok; Kiefer Ferenc: Mit jelent a tulajdonnév?). Az irodalmi névadással fog-

lalkozók Sütő András, Csáth Géza, Kosztolányi Dezső, Vörösmarty Mihály, Szabó Magda és a Nyugat íróinak névadási motívumait tárták fel. Érdekes színtöltés volt a konferenciának, hogy a modern élet névtani természetű problémái is előtérbe kerültek (Nagy Gábor: Egy sajátos terület, a popzeneckarok névvilága; Balázs Géza: A tetovált nevek típusai és használata).

Mivel a program mindhárom napon nagyon zsúfolt volt, a földrajzi nevek gyűjtésével, ellenőrzésével és a kiadással kapcsolatos tennivalók megtárgyalására csak vacsora után kerülhetett sor, ahol Imre Samu elnökletével a jelenlegi országos helyzetről tájékozódhattak a tanácskozáson megjelent szervezők és közlétezők. Németh József szíves kalauzolásával az utolsó nap délutánján a göcseji táj régészeti leleteivel, egyházi és népi műemlékeivel ismerkedhettünk meg.

Nehéz lenne egy-két mondatban összefoglalni a Pais-ünnepség és a névtudományi konferencia tanulságait, főbb eredményeit. Sokoldalúsága — úgy hiszem — a legkényesebb igényeket is kielégítette. Mindenki talált a négy szekcióban olyan előadást, amelyet szívesen hallgatott, élhetett a vitázás, a hozzászólás lehetőségével. Természetesen a hatalmas anyag csak akkor válik igazán használhatóvá, ha nyomtatásban is megjelenik. Zalaegerszeg Város Tanácsa ígéretet tett, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság gondozásában elősegíti a kiadvány mielőbbi közzétételét. Köszönet érte és az egész konferenciáért, hogy ott lehetünk három napig Zalában.

Balogh Lajos

Nagy Imre íróportréi

*Mert leapad majd a víz
És fölszárad majd a sár.
És akkor majd a megőrzött,
a meglévő szóból újra-
teremthetjük magát
az első búzaszemet,
ha már igével élnünk
tovább nem lehet.*

(Noé bárkája felé
a Nagy Imre festmény hátára.
Kányádi Sándor¹).

László Gyula és a szerző a Nagy Imre emlékkiállítás megnyitóján (Kiss Gábor felvételei)

Néhány éve Marosvásárhelyen, a Teleki-téka „Expozitia Imre NAGY” részlegén sétáltam. Ez az állandó kiállítás nagyobb élmény volt számomra, mint egy-egy nagy német, holland, belga vagy francia kiállítóterem híres képei. Legutóbb (jó két éve) nem sikerült szerénen ejtenem, hogy ezt az állandó kiállítást ismét megtekinthessem, de az egykori Székelyvásárhely szellemi irányítói igen jó izlésről tettek volt tanúbizonyságot, amikor valóban méltó környezetbe helyezték Nagy Imre festményeit.

Nagy Imre nem sokkal a millennium előtt született, saját szavai szerint Csikországbán, a Hargita és a Kárpátok között. Neve ma már jelkép: az emberi és erkölcsi magatartás jelképe. Önmaga így összegzi életbölcseletét: „... nem voltam semmilyen szervezetnek tagja, így kommunista sem voltam: csupán a néppel együtt éltam, a kinlódó, szenvedő embert segítettem: a sors kerekén egyet az igazság felé fordítottam. A tehetséget előbbre vinni — ez volt a program. A szegény embert ez máig szerettem, mert annak van szíve (igaz, egyebe sincs). A gazdagé szörös. A szegény, amije van, annak felét neked adja, a gazdag a szomszédhoz irányít, merthogy az jó ember.”²

Fest a kormányzónál és az angol királyi udvarban, de otthon az övéi, a csikiek között érzi magát. Itt fogalmazza meg azt, ami a legjobb útravaló számunkra is: „Mi göröcsösen ragaszkodunk a lelki neveléshez, holott a testi nevelést, az alapot elhanyagoljuk. Egy okosan vezetett kirándulás többet ér egy felévi

¹ Szürkület. Versék 1970—1977. Kritérium, Bukarest, 1978. 61. old.

² Nagy Imre: Följegyzések. Kritérium, Bukarest, 1979. 155—156. old.

magolásnál. A testet kell kifejleszteni, annak minden arra való érzékét, hogy a szellem a helyét elfoglalhassa.”³

Tizenhat éves lehettem, amikor Benda Kálmán kisebbik fiával, Kamával kerékpárral beállítottunk Kozlovárról a Hargita felől, a Bucsin tető felől jövet Zsögödre, Nagy Imre bátyánkhoz. Ordával és borvízzel kínált. Az *orda* egyfajta édes sajt, a juhtej savójának forralásakor kiváló, nagyszerű eledel; a *borvíz* pedig az ásványvíz becsületes székely neve. Több száz kilométer karikázás volt már mögöttük. Fáradtak voltunk, de képei között újraéledtünk. Kemény keblű, élettől duzzadó paraszt madonnái néztek reánk a falról. Aligha tudta még Erdélyben festő oly érzékletesen közelünkbe hozni a női testet, mint Nagy Imre.

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1986. november 20-tól életművének közvetlenül a literatúrával kapcsolatos képei egy részét állította ki. Így többek között Karácsony Benő (1888—1944) és Szabédi László (1907—1959) arcképét, két sorsában is jellegzetesen erdélyi íróhoz számunkra olyannyira emberközelpel, hogy szinte-szinte sísteregni hallom az idős festő mennydörgő szózatát: „a ti szívetekben él-e vágy Kőrösi Csoma Sándort, Gábor Áront követni?! Hol van az erdélyi szellem tetemrehívására szerzett energia?.”⁴

A választ a megnyitó adja: *dr. Botka Ferenc* főigazgató beszéde, *Ferenczy Csongor* szavalata (Tompa László: Lófűrösztés), s *László Gyula*, a művészbarát veretesen megfogalmazott szavai, melyhez hozzáfűzni, s belőle elvenni nem illik, nem szabad, mely méltó Kőrösi Csoma Sándor és Gábor Áron szavaihoz és tetteihez.

„Kós Károly, Tamási Áron, Szabédi László, Nyíró József, Tompa László és a többi emlékezetes, nagy írónk arca néz reánk a falakról, méghozzá úgy, ahogy Nagy Imre látta és látni akarta őket. Kettős ajándékot kaptunk tehát, először azokat, akiket közénk hoz, másodjára, azt sugallja az erdélyi magyar írók e pantheonja, amit a rajzoló látott még vonásaikban, egyéniségükben. Mert nemcsak arcok jelennek meg előttünk, hanem benne van ezekben a nádtollas tusjegyzetekben a megörökített alakja, mozgása, emberisége. Áron maga elé nézésében bölcsessége, Tompa László kimagasló természetben végtagjainak külön ütemre lendülő szinkópája, Kacsó Sándorban a közíró mindenre kiterjedő figyelme, Kemény János szemünkbe néző humánuma, Szabédi László magányos lánghelméje. Hogyan éri el ezt a hatást Nagy Imre? Nemcsak közvetlen megfigyeléssel, amiből hiányzik a rutinná vált ügyeskedés. Emberként másként jár kezében a nádtoll, nyugalmasan húzott, vagy izgatottan vitatkozó vonalai hozzáidomulnak az éppen előtte ülő temperamentumához. Maga a kézjegy is beszél, nemcsak az ábrázolás! Így válik ez a páratlan értékű rajzsorozat a 20-as, 30-as évek erdélyi alkotóinak többszólamú kórusává. Nem külön-külön a szóla-

³Uo. 284—285. old.

⁴Uo. 284. old.

⁵László Gyula: Vázlat Nagy Imre íróportréinak megnyitásához. (Petőfi Múzeum, november 20.)

mok, hanem együtt hangzások adja azt a hangulatot, ami eszükbe idézi társunknak, Áprily Lajosnak könyveztető sorát: „... titokzatos szót mondtam akkor: Erdély...”.

Az Erdélyi Helikon baráti köre, a régi erdélyi emlékirók hangulatát idézi fel, szinte halljuk Apor Péter morgolódását, Bod Péter bölcs ítéleteit, Szenczi Molnár Albert tanító szavát, Misztótfalusi Kiss Miklós művésztérett nyomodás-tudományát, de talán még Kelemen Lajos városmagyarázatát is, amelyben megélednek Kolozsvár házai. Mindez mint háttér él bennünk a rajzok előtt. Az országepítő, a rengetegben élő Abel, a fekete kolostor, a kopjafák, a lófürösztés, az alkotó szegénység írói előtt állunk s hozzánk lép Zsögödről Nagy Imre: nézzétek, ilyenek voltak ők!

Nincs egyetlen sunyító, lapuló ember közöttük, kemény emberek ők, sorstársaink, akinek talantomok volt arra, hogy megfogalmazzák, ami bennünk feszeng, ami összeszorítja torkunkat, vagy — néha — vidám vendégségbe hív a havasok közé.

Mindeme rajzok egyúttal Nagy Imre önarcképei is, önkéntelenül önmagát is adja mindünkben. Milyen ember volt az, aki íme megmutatja nekünk barátait. Milyen ember volt Nagy Imre? Nagy képességű festő volt, és konok ember. Hitvallása volt: abban élni, amibe beleszületett. Csik levegőjét szívta, forrásvizét itta, málnáját szedte, pisztrángját sütte, juhai gyapjából ruházkodott, a hegyek emberei közt volt otthon, egyszerű életét áthatotta a szülőföld. Önkéntelenül ebben a tájban látta barátait is, akinek arcvonásait lejegyezte. Kristálytisza térben, csak kristálytisza emberek élhetnek, ez teremt kapcsolatot az író és a képző között.

Amiképpen Rákóczi Ferenc Mányoki képen, Babits Mihály Rippl-Rónai pasztelljében, Székely Bertalan önarcképében, Ady fényképében, a „nagy sömni” Tornyai alföldi képeiben, a sírva vígadás Rudnay Gyula indulatában, úgy él a 20-as, 30-as évek erdélyi magyar irodalma Nagy Imre rajaiban: írásaink immár ezekkel a rajzokkal együtt ivódnak emlékeztetünkbe.¹⁵

Végezetül még megkockázatom ünneprontó különveleményemet Nagy Imre kiállítása kapcsán: az igen szép kivitelű „Erdélyi Helikon Zsögödi Nagy Imre grafikái” rajzmappa címe indokolt. Nagy Imre valóban zsögödi volt, de ezt előnévként sohasem használta. Megmaradt Nagy Imrének („egy kicsit parasztos, de én nem szegyelem” mondhatná a költővel, ha még közöttünk lenne). A legkevésbé használt volna Zs. Nagy Imre alakot, ahogyan a rádió említette pl.: 1986. november 26-ának reggelén, kiállításának hírvérese kapcsán. Nékem Nagy Imre így marad csupán: Nagy Imre, életében és halála után is.

Szabó T. Ádám

Buday György nyolcvanadik születésnapjára

A magyarnak született, világhírnévre szert tett fametszőművészek három legnagyobbikának életútja hazánk határain kívülre került: Gy. Szabó Béla Romániában, Domján József az Egyesült Államokban, Buday György pedig, — akit nyolcvanadik születésnapja alkalmából életének és művészetének rövid áttekintésével köszöntünk — Angliában teljesítette ki életművét.

Buday György Erdély fővárosában született 1907. április 7-én, a Kőkert utca 29. számú földszintes házában. A családi emlékezet szerint csupán nyolcéves, amikor elkészíti *A nagy háború* című verses-rajzos ábrázolást, e naív, ám figyelmet érdemlő kompozícióját. Kitorolhatetlen és meghatározó gyermekkori élménye a természet felfedezése. Gyakorta tesz magányos sétákat szülőföldjének vadregényes tájain, s e felfedező utak során mind célirányosabb vázlatok gyűlnek füzetébe. Természetes tehát, hogy elismert és ünnepezt művészként így emlékezik vissza e korai időkre: „Mindez a tündérei Erdélyben kezdődött, Kolozsvárott és környékén, Kalotaszegen, a tordai hasadékok körül, Aranyosszéken, Marosszéken, Enyeden — ahol fiatal korában édesapám a Bethlen Kollégium »kenyerét ette« —, vagy a távolabbi Barcaságban, a Cenk tetején, a Hargitán és a többi sok szép vidéken, ahol a természet a szépség nyelvén valóban beszél az emberhez, s ahol még az emberi alkotás is — kapuk és kerítések, csűrök és házak, falvak és városok is —, legalábbis az én időmben, mind szervesen beleépülnek a táj szépségének sajátos rendjébe.”¹ Hasonló szeretettel említi a „kincses város”-ban volt első mestereit is, akiktől a szakma alapvető fogásait sajátította el. Deák Istvánt az akvarellistát és Manz Albertet, kiknek köszönhetően kifejlődött benne a hagyományos látás- és kifejezőmód; a tájképfestő Daday Gerőt és Meczner Lajost, akik a korszerű művészettel ismertették meg. Grafít- és krétarajzai — tájképek, városrészletek — egyre sokasodnak, illusztrációi lassan a folyóiratokban is megjelennek. A kolozsvári Református Kollégium diákjaként 1922-ben tagja lesz a „Gyulai Pál Önképzőkör” *Remény* című lapja szerkesztőbizottságának. Mi több, 1922 májusában — azaz 15 évesen — saját lapot is indít Haladjunk! címmel, amelyben „bizonyos modern vívmányok megismerésére” ösztönözte az olvasókat. „E ritka megfontoltsággal és érett tudatossággal indított diáklapban” — jegyzi meg Gaál György,² — „ő maga mindjárt figyelemreméltó cikket írt a neoimpresszionizmusról és

¹Buday György Életemről, művészetemről. In: Buday György fametszetei. Bp. Magyar Helikon Kiadó, 1970. 16. old.

²Gaál György: Diáklapok másfélszáz éve. In: Korunk Évkönyv. 1974. 276. old.

a posztimpreszionizmusról." (Gaál a Haladjunk! címlapját is közzétette említett tanulmányában: erre Buday a Bethlen-bástyát rajzolta, szülővárosának ama műemlékét, melyre a kollégiumból mindennapos, jó rálátás lehetett.) *Kántor Lajos* pedig arról tudósít,³ hogy „most, pár évvel későbbi, 1924 júliusáról keltezett tusrája került elő egykori kolozsvári lányismerősének az emlékkönyvből. A régi Református Kollégiumot és a Farkas utcai templomot ábrázolja a rajz, amelynek már kétségtelenül grafikai értéke is van. De talán még többet mond a rajzot magyarázó szöveg: ... »Mégis — hiszem, hogy visszajövők megpihenni egyetlen, bolond ifjúságunk emlékeinél, az öreg, színes, édes, kis Farkas utcánknál és övéinél. KV. 924. 7.17. Buday György.«⁴ Alig valamivel azután készült e rajz, hogy a tizenhét éves diák iskolája két földszinti termében megrendezte első kiállítását, amit a helyi sajtó is méltatott. Ugyanennek az évnek végén jelentős változás következik be Buday életében; családjával Szegedre költözik. Mint *Szelesi Zoltán* írja⁴, »Edesapjának, dr. Buday Árpádnak (1879—1933) a Szegedre került volt kolozsvári magyar egyetem klasszika-archeológiai professzoraként történt áthelyezése kapcsán, apjával, anyjával, Hilf Margittal (1883—1976) valamint Kálmán, Margit és Árpád nevű testvéreivel 1924 őszén Tisza-parti városunkban telepedett le.«

Új környezetbe kerülése korántsem volt zökkenőmentes. Korábbi ismeretsége megszűnt, mint gimnazista egy lett a sok közül, akinek ráadásul még a különbözőzeti vizsgájára is készülnie kellett. Miután leérettségizett, a Képzőművészeti Főiskolára szeretett volna menni, de engedve szülei kívánságának, 1926-ban beiratkozott a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Jogi Karára, s 1930-ig annak hallgatója volt. Évekbe telik, míg végre otthonosan érzi magát a városban. Megismerkedik a Szeged környéki tanyavilág paraszti életével, felismeri a falukutatás jelentőségét. Tagja lesz az elsődlegesen erdélyi református fiatalok szociális segélyezését ellátó Egyetemi Bethlen Gábor Körnek. Majd 1928-ban egy szemléletét még inkább befolyásoló, fejlődését elősegítő eseményre kerül sor: angliai tanulmányútra utazik. Az angol és külföldi résztvevőkkel Liverpoolban zajló nemzetközi diákkongresszuson — mely figyelmét Közép- és Kelet-Európa gondjaira is kiterjesztette — előadást is tart. Londonban megismeri a munkásság életét s egy szociálpolitikai intézményt, a „settlement“-et, tanulásait pedig megpróbálja itthon kamatoztatni. Ennek az évnek a végén jelenik meg *Szegedi Székely Naptár* névre keresztelt és Kriza János tizenkét „vadrózsá"-ja mellett ugyanennyi Buday készítette tollrajz-gyöngyszemet tartalmazó kis könyvecskéje, hosszabb idő utáni első nyilvános képzőművészeti jelentkezése. „Azok az újszerű és mélyreható népi élmények, amelyeket az Erdélyből az Alföldre származott Buday György számára a Szeged környéki parasztvilág megismerése jelentett, nyilvánvalóan a művész grafikai munkásságában fejeződtek ki leghangúlyosabban.“⁵

Fametszői munkásságát az 1930-as évtől számítjuk, amikor egyik németországi tanulmányútjáról hazatérő — fiatalon elhunyt — Kálmán öccse kérésére néhány fametsződúcot, véső- és metszőkéseket hozott. A fametszés technikáját hihetetlenül gyorsan elsajátította, s 1931-ben megjelenő *Boldogasszony búcsúja* című, tizenöt darabból álló fametszetsorozata országos, sőt határokon kívül is figyelmet keltett. Ehhez az alapélményt az a búcsú szolgáltatta, mely augusztus 15—16-án a szegediek alsóvárosi templomában lévő Fekete Máriához vezet; a metszetek könyv alakban való megjelenését pedig Klein Sándor, a helyi nyomda egyik vezetője tette lehetővé. A mindössze száz példányban megjelent könyv — amelyet a Magyar Bibliofil Társaság „Az év legszebb könyve” címmel tüntetett ki — az első volt, amin kiadóként még ötletszerűen a Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiuma szerepelt. Hiszen ebben az időben már együtt volt az a fiatal kutatókból, írókból, művészekből álló csoport, amelynek tagjai — többek között Baróti Dezső, Buday György, Erdei Ferenc, Hont Ferenc, Ortutay Gyula, Radnóti Miklós, Reitzer Béla, Tolnai Gábor, Tomori Viola — eszmei, politikai magatartásukkal is tudatosan vállalták ezt a nevet. Az 1931-es évtől számítjuk tehát Buday életének azt az igen jelentős — bár csak néhány évig tartó — korszakát, mely a Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiumához fűzte. „Az egyetemi ifjúság szegedi mozgalmának egyik vezetője lesz, elnöke a Bethlen Gábor Körnek, elindítója és irányítója az agrársettlement-mozgalomnak, és az ebből 1931 őszén kinövő-megszülő Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiumának” — állapítja meg *Csaplár Ferenc*, a kollégium történetét részletesen feltáró tanulmányban.⁶ Buday és társai nem elégszenek meg a paraszti élet problémáinak regisztrálásával, de tenni, segíteni akarnak, cselekvőleg fellépni, amint azt *Az agrársettlement-mozgalom útja* című tanulmányában ez idő tájt megfogalmazza. Hasonló indítatásból érvel a *népkönyv*, azaz a paraszt és a kisember nyelvén megírt, becsületes és jó könyv mellett.

Az 1930-as években Buday fametsző művészi tehetsége kibontakozik, népi szövegek, balladák, betyár-nóták, népmesék, a néppel érző írók műveinek illusztrálójaként alkot maradandót. E termékeny évek közül is kiemelkedik 1933. A Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiuma kiadásában Buday nyolc fametszettel megjelenik Ortutay Gyula *Mondotta* ... című népballada kötete, s ezzel kezdetét veszi tartós és gyümölcsöző alkotói együttműködésük. Ugyanebben az évben Kolozsvárott az Erdélyi Szépművés Céh Buday tizenkilenc fametszettel jeleníti meg Arany János balladáit. Végül egy befejezetlen — mert befejezhetetlen — metszetsorozat: *A mi korunk Khimérai*. A kollégium 1934-ben legjelentősebb kiadványa az angol nyelvű előszóval és feliratokkal ellátott, Buday addigi legszebb fametszeteit összeválogató *Book of Ballads*, amely a külföldi figyelmét volt hivatott — sikerrel! — felhívni munkájukra. Buday és Radnóti Miklós eszmei és művészi azonosulását jól tükrözi a költő 1935-ös Újhold, és az 1937-ben megjelent, a háború borzalmaival érzékeltető *Hispania* című illusztrált kötete.

³Kántor Lajos: Buday György Farkas utcája. Új Tükör, 1982. 43. sz.

⁴Szelesi Zoltán: Előszó. In: Buday György köszöntése (minikönyv) Szeged, 1982. 7. old.

⁵Szelesi Zoltán: i. m. 11. old.

⁶Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiuma. In: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon. 1918—1945. Bp. 1978.

Budayt 1935-ben az egyetem grafikai lektorává nevezik ki. Munkássága ettől új lendületet kap, ennek eredményeként lát napvilágot az ugyancsak Ortutay Gyulával közös *Székely népballadák* (1935), a *Nyíri és rétközi parasztesék* (1935) és a *Bátorligeti mesék* (1937). Komoly nemzetközi sikert arat *Az ember tragédiája* 1936-ban elkészült, svéd nyelvű kiadásához készített huszonöt metszete.

1936-ban elnyeri a Zichy Mihály grafikai díjat, s még ebben az évben Rómába utazik ösztöndíjaként. Olaszországi útja során köt barátságot a Kolozsvárott élő, ugyancsak fametsző Gy. Szabó Bélával. Majd 1937—1940 között — ugyancsak ösztöndíjaként — az angol fővárosban alkot. Erre az időszakra Váróné Tomori Viola — szintén Kolozsvárról Szegedre került, művészeti kollégiumos egykori diaktárs — így emlékszik vissza:⁷ „Kijutott hát, mielőtt még elszabadult volna a pokol, de ez sem mentette meg, sőt ekkor vált számára eleven balladává az élet. A miérettől angolok közt csakhamar a „the most charming Hungarian” lesz, már 1939-ben tagjává választja az Angol Királyi Réz- és Fametsző Társaság, s azóta a művészi rangot jelentő Royal Etcher (R. E.) ott áll a neve után. Bár nemzetközi sikereket ér el, nem tud és nem is akar lélekben elszakadni az otthoni eseményektől, és a londoni rádióban védőbeszédet tart a magyar nép érdekében, melyben megmagyarázni próbálja a külföldinek, hogy a magyar nép nem felelős azokért az eseményekért, melyeket a német hatalom terrorja kényszerít rá. Válaszul megvonják tőle a magyar állampolgárságot, és nem is térhet vissza hazájába.”

A Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiumának működése eközben mind reménytelenebbé vált, s a lassú szétesés állapotába került. Az idők nehezítésén túl hozzájárult ehhez, hogy legjelentősebb tagjai befejezve tanulmányaikat elkerültek Szegedről. Az 1937. szeptember 7—17 közötti dudari falutanulmányozás — szervezője Buday távollétében éppen Tomori Viola volt — így „a kollégium hallgatólagos búcsúja”-vá vált, amint azt Gáspár Zoltán titkár megfogalmazta.⁸

Buday György 1939—1940-ben Shakespeare *Athéni Timon*-jához tíz, egész oldalas, a magányos életű, sorsával meg nem alkuvó, s a harcból győztesen kikerülő ember alakját ábrázoló sikeres metszetsorozatát készített. Hasonlóan széles körű elismerés fogadta az egyik legelőkelőbb lap, a Times Literary Supplement részére (az övöhlen) fába metszett *Britannia* című metszetét is. Buday továbbra is mélyen kötődött a hazájához, bizonyítéka ennek, hogy a Szegedi Székely Naptár nyomába lépett sikeres Szegedi Kis Kalendáriumnak létrehozta angol változatát *George Buday's Little Book* (Karácsonyi Kiskönyv, 1945—1946) címmel. A naptárakban levő magyar népdalokat és meséket tartalmuknak megfelelően illusztrálta. A *Cries of London* (London hangjai) című, tizenhét darabos sorozata az itteni kisemberek világát jeleníti meg. „A *Vénusz születése* című metszetsor (1952) játékos vidámságot, Omar Chajjam lírájának az illusztrációkból tükröződő nagy élményét (1947) és *A karácsonyi kártyák történetét*-t feldolgozó tudós monográfiát ismét keserű hallgatás követi, hogy aztán újult erővel és szinte aszketikus figyelemmel dolgozzon tovább, megint csak ifjúkori elveinek állandóságát bizonyítva, a híres angol népkönyvsorozat a Pinguin Klasszikusok címlapjával, az Oxford-i és a Cambridge-i Egyetemi Nyomda sok kiadványának illusztrálásával, karácsonyi kártyáival, valamint Amina Shah *Arab tündérmeséi*-nek kötetbe fogalmazásával (1969)” — írja méltatásában Mikó Krisztina.⁹

Irodalmunk nagyjainak vonásait megörökítő sorozatát (melyet a Petőfi Irodalmi Múzeum vásárolt meg) egy angolul kiadott magyar irodalmi antológiához készítette. Csokonai, Arany, Ady, Illyés, Radnóti, Kaffka Margit, Madách és mások arcképét — összesen huszonötöt — a szegedi Móra Ferenc Múzeum 1981-ben kiállításon is bemutatta. Amint e sorozatról írva Baróti Dezső¹⁰ megállapította: „jó néhány portréjánál... Buday nem elégedett meg azzal, hogy egyetlen arcot ragadjon meg: arra volt szüksége, hogy ugyanannak a költőnek több arcát egymáshoz komponálva fejjeze ki az életmű változó, gazdagodó világát. Ezt tette például Ady-portréjában, ahol a nagy versek Érmindszenttől Párizsig, Lédától Csinzskáig felsorakoztatott motívumaiból Ady három arca domborodik ki.”

Négy évtizedes sikeres londoni pályafutása után, s noha fametszetei a legjelentősebb európai és amerikai galériákban is megtalálhatók, művészetének itthoni ismertsége még mindig sok kívánnivalót hagy maga után. „Leszámítva az 1947-ben rendezett budapesti kiállítását, amikor ő maga is hazlátogatott, s néhány hetet Budapesten és Szegeden töltött, valamint azt az időszakot (1947—1949), mely alatt a Londoni Magyar Kulturális Intézetnek két ízben is vezetője volt” — olvashatjuk egy öt köszöntő minikönyvben¹¹ — neve itthon csaknem feledésbe merült.

Szegeden élő húga, dr. Buday Margit nyugdíjas főorvos hathatós segítségével révén 1967-ben a Móra Ferenc Múzeumban és a budapesti Nemzeti Galériában, 1977-ben pedig az országos Széchenyi Könyvtárban volt kiállítása.¹² 1982 áprilisában pedig — a művész 75. születésnapja alkalmából — a szegedi Móra Ferenc Múzeumban megnyílt a *Buday György élete és művészete* című állandó kiállítás.

Dr. Polgárdy Géza

⁷Váróné Tomori Viola: Buday György balladás élete és művészete. Korunk, Kolozsvár, 1969. 2. sz. 230. old.

⁸Lasd erről bővebben Lengyel András: A Szegedi Fiatalkor dudari falutanulmányozása, Szeged, 1985.

⁹Mikó Krisztina: Fametszetek költője. Buday György. Kortárs, 1978. 3. sz. 495. old.

¹⁰Baróti Dezső: Buday György íróportréi. Műszák Múzeumi Magazin, Bp. 1976. 1. sz.

¹¹Szegedi Zoltán: i. m. 25. old.

¹²Miklóssy János: Buday György-kiállítás a Széchenyi Könyvtárban, Magyar Könyvszemle, 1977. 4. sz. 385. old.

Nemzetiségi találkozók a határ mentén

Felsőőr (Oberwart) Szombathely magasságában a magyar—osztrák határ túlsó oldalán fekvő ausztriai város. Földrajzi, történelmi és néprajzi jellemzői szerint a Felső-Őrség része; ma Burgenland tartomány egyik fontos települése, az ott élő magyar nemzetiség központja. 1986. október 17—19-e között, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület szervezésében itt került sor a szomszédos országok nemzetiségeinek összejövetelére. Ez az évenként megrendezett találkozósorozat a két világháború közötti európai kisebbségi kongresszusok hagyományát kívánja föléleszteni; szerényebb formában, a kontinens és a részt vevő országok mai realitásaiból kiindulva. Alap gondolata egyszerű: a nemzeti kisebbségeknek, éljenek bár különböző országokban, eltérő feltételek között, sok azonos vagy hasonló gondjuk akad, ami természetes alapot terem a párbeszédre és a tapasztalatcserére.

Az 1986. évi találkozón Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország, Olaszország és Svájc egymással érintkező határai mentén élő nemzetiségek szervezetei voltak jelen. Magyarországról a Vas megyei horvátok, németek és szlovének képviselői vettek részt, a határon túl élő magyar nemzetiségűek közül a burgenlandi, a horvátországi és a szlovéniai magyarok küldték el delegátusaikat. Összesen 17 nemzetiség 25 szervezete és 5 tudományos intézmény (köztük a budapesti Magyarágkutató Csoport és az Országos Pedagógiai Intézet) volt képviselve. A tanácskozás iránti figyelmet mutatja, hogy a megnyitón jelen volt az osztrák kancellári hivatal népcsoport szekciójának és Burgenland tartomány vezetésének küldötte, Felsőőr magyar nemzetiségű polgármestere, valamint két nyugat-európai nemzetközi kisebbségvédelmi szervezet: a Föderalistische Union Europaischer Volksgruppen (FUEV) és az Association Internationale des Langues et Cultures Menacées (AIDLCM) delegátusa.

A résztvevők két napon át *A nemzetiségek számbeli csökkenése és ennek okai* című témát vitatták. A létszámfogyás nagyon idősező, a déltiroli német ajkú közösség kivételével valamennyi részt vevő népcsoportot közvetlenül érintő kérdés. A svájci rétorománok, az észak-olaszországi ladinok és szlovének, az ausztriai horvátok, csehek és szlovének, a jugoszláviai és burgenlandi magyarok és a magyarországi nemzetiségek száma — zömmel az asszimilációs folyamatok következtében — évtizedek óta folyamatosan fogy. Kutatók, nemzetiségpolitikusok együttesen próbálták — a meglévő nyilvánvaló különbségek mellett — ennek a jelenségnek a közös okait megtalálni. Megállapításaik szerint a beolvadás részben az agrártársadalmakból az ipari társadalmakba való átmenet megváltozott létfeltételei magyarázzák. Ehhez a folyamathoz kapcsolódik a területen élő őslakosság elvándorlása, a másnemzetiségűek bevándorlása, illetve a vegyesházasságok növekvő száma, amely jelenség — ritka kivétellel — a többségivé asszimilálódást segíti elő. Emellett a nyugati kisebbségi szervezetek beszámolóí igen kritikusan szóltak államaik (tartományaik) néhány kulturális, gazdasági és szociális intézkedéséről, többek között az etnikai identitást nagyban meghatározó tömegtájékoztató eszközök és oktatási intézmények aránytalan birtoklásáról. Közülük még azon közösségek képviselői is szóltak a nemzetiségi azonosság fenntartásának esélyegyenlőtlenségéről, amelyek száma nem csökkent, vagy társadalmi-politikai státusuk éppenséggel jelentősen megjavult az utóbbi egy-két évtizedben. Ez történt pl. a csaknem 300 ezer fős déltiroli német ajkú kisebbség esetében, amely az 1972. évi autonómia statutum kiterjedt anyanyelvi oktatással, rádió-, televízió-műsoridővel, és más kulturális lehetőséggel (könyvtárakkal, múzeumokkal, az anyanyelvi fenntartott korlátozásmentes kapcsolatokkal stb.) rendelkezik.

A vendéglátó nemzetiség nyelvésze dr. Gyenge Imre tartott figyelemre méltó előadást, elsősorban arról, hogy milyen okok miatt csökkent a statisztikák szerint az 1923. évi 15 ezerrel a mai 5 ezerre (csaknem egyharmadára) a burgenlandi magyarság száma. A trianoni döntés után a túrlelmes osztrák nemzetiségi politika engedélyezte a meglévő kulturális intézmények fennmaradását, köztük a magyar nyelvet oktató felekezeti iskolák működését, valamint a Magyarországgal való akadálytalan kapcsolatot. Ausztriának a fasiszta Németországba való bekebelezése, a „fajidegenek” minősített magyarság helyzetét alapvetően megrendítette (egy-két iskolája akkori bezárását máig nem tudta kiheverni ez a közösség).

Az 1950-es években megindult gazdasági konjunktúra, a lakosság soha nem tapasztalt ütemű életszínvonal-növekedésével együtt növelte az elvándorlást, kikezdte a hagyományos közösségi kereteket, szülőkből és gyerekekben kétségeket ébresztett a magyar nyelv tanulásának — birtoklásának — hasznosságáról. A maradék magyar nyelvű iskolák is elnéptelenedtek, helyükbe német nyelvű oktatást vezettek be: a magyart napjainkig általában fakultatív tantárgyként tanítják. Az 1950-es évek Magyarországnak képe, a vele való kapcsolatuk számos korlátja is hozzájárult ahhoz, hogy a magyarságtudat és kulturális kötődés jelentős sérüléseket szenvedett ezen a határmentéli tájon.

Bár a számbeli fogyás, a legutóbbi népszámlálás adatai szerint további riasztó irányzatot mutat, úgy tűnik, hogy ma ismét éledezik a nyelvünk és kultúránk iránti érdeklődés a tartományban. A megmaradásért, sőt a — lehetőségek szerinti — fejlődésért folytatott munka sikerei elsősorban a magyar kultúregyesület és a területen működő egyházak (a kisszámú magyar közösség a katolikus, református és evangélikus felekezet között oszlik meg) erőfeszítéseit dicsérik. Kulturális munkájuk (népi táncszoprot, citerazeneke, énekkar), kiadványaik (Őrség, Őrségi Füzetek), politikai érdekképviseleti tevékenységük (az 1976. évi osztrák kisebbségi törvény alapján magyar népcsoporttanács alakult), mind-mind a kollektív él-

niakaras elismerésre méltó megnyilvánulása. Miként hazánkkal, a honi magyar kultúrával való korrekte kapcsolatteremtésük szándéka is, amelyhez egyre kedvezőbb nemzetközi keretet nyújtanak az utóbbi egy—másfél évtizedben kiegyensúlyozottan fejlődő magyar—osztrák kapcsolatok.

A nemzetiségi konferencia záróestjén a házigazda egyesület rendezett kulturális műsort, amelyben a felső-őrvidéki ének-, tánc-, és zenei hagyományok elevenedtek meg a zömmel fiatalokból álló, öntevékeny együttesek előadásában. Az ifjak lelkesedése és tanítói — Galambos Ferenc, Gyenge Imre, Szeberényi Lajos és mások — áldozatos munkája olyan programmal búcsúztatott minket, amelyek nagyobb létszámú közösségek is ritkán tudnak bemutatni. A közönség fogadtatása azt bizonyította, hogy a *remény jelképes üzenete* volt ez az est, nemcsak nekünk magyaroknak, hanem a kisebbségi jövőt a rideg tények alapján kutató tanácskozás más nemzetiségű résztvevőinek is.

Joó Rudolf

Ismerkedés Martoson, György Zsuzsa néni rátéteseivel

A Péczeli József honismereti szakkör munkájáról

Az 1982/83. évi tanévben a Komáromi (Komárno) Magyar Tannyelvű Gimnázium és a helyi Duna Menti Múzeum mellett megalakult a Péczeli József nevét viselő honismereti szakkör. Tagsága a magyar gimnázium diákjaiból kerül ki.

Szakkörünk már megalakulásakor feladataul tűzte ki a szülőföld történetének jobb, teljesebb megismerését, valamint a társadalomtudományok iránt érdeklődő tanulók látókörének kiszélesítését, új ismeretekkel való felvértezését. Összejeveteleinket általában a múzeum épületében tartjuk, kéthetenként. A szakkör munkatervét minden iskolaév kezdetén közösen állítjuk össze a diákokkal.

Minden év első foglalkozásaként *Mácza Mihály* történész vitetett képes előadását hallgatjuk meg Komárom történetéről és kiemelkedő műemlékeiről, míg *Tok Béla* a híres komáromi céhekkel ismert meg bennünket. Ezt követően környezetismereti-műemléki sétákat teszünk a városban, így a helyszínen tanulmányozhatjuk a hallottakat. Kedves színfoltja tevékenységünknek, hogy a komáromi temetőben minden évben felkeressük az itt nyugó nevezetes személyiségek sírjait (Péczeli József, a Jókai-sírkert, a Beöthyék stb.), s a helyszínen rövid előadások keretében emlékezünk meg életükről és munkásságukról.

Több foglalkozás keretében e sorok írója, a szakkör vezetője a régész munkájával ismerteti meg a tagságot, munkájában felhasználva a múzeum állandó régészeti kiállítását és a gyűjtemény legszebb leleteit is. Az elhangzottak gyakorlati alkalmazására is sor kerül, ugyanis rendszeresen terepbejárásokat tartunk a komáromi határban, s minden nyáron részt veszünk az Izsá-leányvári római tábor ásátásán is. Karácsony előtt *Fehérváry Magda* néprajzos vezetésével a karácsonyi ünnepkörrel beszélgetünk a gyerekekkel, ennek keretében ki-ki elmondja észrevételeit, a karácsonnyal kapcsolatos élményeit. Tavasszal szakköri kirándulásokat szervezünk Martosra (Martovec), a komáromi járásnak ebbe a hagyományörző falujába, ahol megtekintjük a falumúzeumot, elbeszélgetünk a falu idős lakosaival, s itt a lányoknak lehetőségük nyílik betekinteni a híres rátéttest készítő martosi asszonyok munkájába is.

S hogy még mi mindent csináltunk az elmúlt években? Például nagy érdeklődéssel hallgattuk *Katona István* előadását a Kárpát-medence magyar tánckulturájáról, s egy mindenki számára emlékezetes kirándulást szerveztünk Nagyszombatra (Trnava). Itt megtekintettük a múzeumban a Pázmány Péter alapította nagyszombati egyetemről megnyílt kiállítást, majd *Mészáros Klára* a múzeum régésze a város nevezetességeivel ismertetett meg bennünket.

Az elkövetkező foglalkozásokon még sikeresebben szeretnénk folytatni honismereti munkálkodásunkat, ehhez már eddig is biztatást jelentett tagságunk lelkes munkája.

Dr. Trugly Sándor

Megjelent

a Magyar Családi Kalendárium

a **Hazafias Népfront**
ismeretterjesztő-irodalmi évkönyve.

A 250 oldalas,
sok képpel illusztrált,
olvasmányos kiadvány
szórakoztatóan és igényesen
foglalkozik a családi,
közösségi együttélés
kérdéseivel.

*A Kalendárium újságárusoknál
és könyvesboltokban kapható.*

A COOPTOURIST Belföldi Idegenforgalmi Irodájának autóbusszos társasutazási ajánlatai a „Honismeret” újság olvasói számára. Kirándulásainkat 1987-ben is az „EZERSZÍNŰ MAGYARORSZÁG NEMZETI ÉRTÉKEI NYOMÁBAN” indítjuk.

COOPTOURIST

Tokaj-hegyalja—Sárospatak

A kétnapos kiránduláson Monokot, Sárospatakot és Tolcsvát mutatjuk be vendégeink számára, valamint kirándulást teszünk a tokaji Nagykopasz hegyre.

Szállás: Sátoraljaújhelyen, a Hotel Zemplén 2-3 ágyas mosdós szobáiban. Teljes panzió.

Időpontok: május 9—10. és június 4—5. Részvételi díj: 1260 Ft.

Hortobágyi Nemzeti Park—Debrecen

A kétnapos kiránduláson Erdőtelekre (Butler-kastélypark) és Tiszafüredre (Kiss Pál Múzeum) látogatunk először el, majd a Nemzeti Emlékpark kiállítóhelyén (Hortobágyon) bemutatjuk a Kör-szint és a Páztormúzeumot, végül egész napos városnéző séta zárja a programot Debrecenben.

Szállás: Debrecen, a Hotel Debrecen 2 ágyas zuhanyzós szobáiban. Teljes panzió.

Időpont: május 16—17. Részvételi díj: 1240 Ft.

Vadregényes Somogyország—Zselicség

A kirándulás első napján Buzsákon a Népművészeti Házat, Niklán a Berzsenyi Emlékmúzeumot, Somogyvárott a Történelmi Emlékhelyet és Szennán a Zselicségi Néprajzi Gyűjteményt mutatjuk be. A második napon kirándulást teszünk a Zselici Tájvédelmi Körzetbe Ibfára (Pipamúzeum megtekintése), majd Kaposvárott a Rippl-Rónai Villát, Zalán a Zichy Mihály Emlékmúzeumot és Tabon Nagy Ferenc faragóművész kiállítását tekintjük meg.

Szállás: Kaposvárott, a Hotel Dorottya 2 ágyas mosdós szobáiban. Teljes panziós ellátás.

Időpont: május 9—10. és június 20—21. Részvételi díj: 1240 Ft.

Balassagyarmat—Szécsény

Az 1 napos kirándulás keretében először a palócvidéket keressük fel: Balassagyarmaton a Palóc Múzeumot és Szécsényben a Forgách-kastélyt, majd a programot városnézés fejezi be Salgótarjánban, ahol a Földalatti Bányamúzeumot tekintjük meg. Ellátás: ebéd.

Időpontok: május 16. és július 12. Részvételi díj: 380 Ft.

Várjuk jelentkezését valamennyi COOPTOURIST-irodában.